

Balázs Péter

Az Európai Unió külpolitikája

Kiadja a

Wolters Kluwer Kft.

Budapest, 2016

1117 Budapest, Prielle Kornélia u. 21-35.

Felelős vezető: Tóth Gábor, a Wolters Kluwer Kft. ügyvezetője

Kiadásért felelős: Fehér Nóra

A kiadványok szerkesztéséért felelős: dr. Rajházi Mónika

Felelős szerkesztő: dr. Frank Zita

Műszaki szerkesztés: Wolters Kluwer Kft.

Grafikai tervezés: Wolters Kluwer Kft.

Tördelés: KorrlInfo Kft.

Nyomdai munkálatok: Prime Rate Kft.

Felelős vezető: dr. Tomcsányi Péter ügyvezető

ISBN 978 963 295 641 1

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás és a mű bővített,
illetve rövidített változatának kiadási jogát is.

A Kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül sem a teljes mű, sem annak bármely része semmiféle
formában (fotókópia, mikrofilm vagy más hordozó) nem sokszorosítható.

Tartalomjegyzék

Előszó

Rövidítések jegyzéke

ELSŐ RÉSZ

AZ EURÓPAI UNIÓ A NEMZETKÖZI RENDSZERBEN

1. fejezet

Az Európai Unió mint nemzetközi aktor

- 1.1. Az Európai Unió külkapcsolatainak jellemzői
 - 1.1.1. Új szereplő a nemzetközi rendszerben
 - 1.1.2. Az Európai Unió külpolitikája
 - 1.1.3. Integrációs előzmények
- 1.2. A nemzetközi aktor az integrációelméletben
 - 1.2.1. Integrációelméleti iskolák
 - 1.2.2. Az integráció meghatározásának problémája
 - 1.2.3. A nemzetközi aktor a politikai elméletekben
- 1.3. A nemzetközi aktor tulajdonságai
 - 1.3.1. Az Európai Unió hatása a külvilágra
 - 1.3.2. A külvilág hatása az Európai Unióra
 - 1.3.3. A nemzetközi aktor reagáló képessége
- 1.4. Az Európai Unió funkciói a nemzetközi kapcsolatokban
 - 1.4.1. A gazdasági és katonai szövetség szétválása
 - 1.4.2. Az Európai Unió világgazdasági befolyása
 - 1.4.3. Az Európai Unó hatalma

2. fejezet

Az Európai Közösség nemzetközi elismerése

- 2.1. Az Európai Közösség elismerésének sajátosságai
 - 2.1.1. Új típusú jogalany
 - 2.1.2. A nemzetközi elismerés változatai
 - 2.1.3. A nemzetközi elismerés önkéntessége
- 2.2. Az Európai Unió diplomáciai képviselője
 - 2.2.1. Az aktív képviseleti jog
 - 2.2.2. A passzív képviseleti jog
- 2.3. Az Európai Unió nemzetközi megállapodásai
 - 2.3.1. Eljárási szabályok
 - 2.3.2. A nemzetközi tárgyalások menete
 - 2.3.3. A megállapodások megkötése és jóváhagyása
- 2.4. Az Európai Unió és más nemzetközi szervezetek
 - 2.4.1. Az Európai Unió szervezeti tagsága és képviselője
 - 2.4.2. Globális multilaterális szervezetek
 - 2.4.3. Európai és euroatlanti szervezetek

3. fejezet

Az Európai Unió jogi személyisége

- 3.1. A nemzetközi szervezet mint jogalany
 - 3.1.1. Nemzetközi szervezetek jogi személyisége
 - 3.1.2. A jogi személyiség tartalma és korlátai
- 3.2. Az integráció jogi személyiségének kérdései
 - 3.2.1. A jogi személyiség tárgyköre és terjedelme

- 3.2.2. Az Európai Unió jogi személyisége
- 3.3. A jogi személyiség kiterjesztő értelmezése
- 3.3.1. Az Európai Unió „beleértett” hatásköre
- 3.3.2. A „vegyes” nemzetközi hatáskör jelentősége
- 3.4. Az Európai Unió jogi személyiségének fejlődése
- 3.4.1. A Maastrichti Szerződés hiányosságai
- 3.4.2. Az uniós hatáskörök fellazítása
- 3.4.3. Az Európai Unió jogi személyiségének meghatározása

4. fejezet

Az Európai Unió nemzetközi hatásköre

- 4.1. A nemzetközi kapcsolatokkal összefüggő hatáskör
- 4.1.1. Származékos közösségi hatáskör
- 4.1.2. A nemzetközi hatáskör forrásai
- 4.1.3. Kifejezett hatáskör
- 4.2. A párhuzamos hatáskör
- 4.2.1. Az ERTA-ügy mint precedens
- 4.2.2. A „beleértett” hatáskör
- 4.2.3. Az általános rendelkezésekre alapított hatáskör
- 4.3. A hatáskör pontosabb meghatározása
- 4.3.1. A nemzetközi hatáskör értelmezése
- 4.3.2. A hatáskörök kategóriái

MÁSODIK RÉSZ

AZ EURÓPAI UNIÓ KÜLPOLITIKÁJÁNAK FEJLŐDÉSE

5. fejezet

A külpolitikai együttműködés célja és fokozatai

- 5.1. A külpolitikai együttműködés kezdetei
- 5.1.1. Biztonságpolitikai indítékok
- 5.1.2. Az Európai Politikai Együttműködés
- 5.1.3. A Koppenhágai és a Londoni Jelentés
- 5.2. A közös kül- és biztonságpolitika szerződéses megalapozása
- 5.2.1. Az Egységes Európai Okmány
- 5.2.2. A Maastrichti Szerződés
- 5.2.3. Folyamatos alkotmányozás
- 5.3. A Lisszaboni Szerződés
- 5.3.1. Kibővített külpolitikai eszköztár
- 5.3.2. Megerősített intézmények
- 5.3.3. Rugalmassági elemek
- 5.4. A globális külpolitikai stratégia
- 5.4.1. A globális stratégia tartalma
- 5.4.2. A külső akció fő célkitűzései
- 5.4.3. Regionális rendszerek együttműködése

6. fejezet

A kétszintű külpolitika működése

- 6.1. Az uniós külpolitika komplexitása
- 6.1.1. „Gazdasági óriás - politikai törpe”
- 6.1.2. A külpolitikai cselekvés szintjei
- 6.1.3. Erő, érdekek, identitás

- 6.2. Az Unión belüli érdekharmonizálás
- 6.2.1. Belső és külső konfliktuskezelés
- 6.2.2. A tagállamok közötti interakció
- 6.2.3. Az uniós intézmények szerepe
- 6.3. A közös kül- és biztonságpolitika eszközei
- 6.3.1. Működés Maastricht után
- 6.3.2. Közös álláspontok és akciók
- 6.3.3. A „szelíd erő”
- 6.4. A közös külpolitika katonai aspektusai
- 6.4.1. A biztonságpolitika jelentősége
- 6.4.2. A Nyugat-Európai Unió szerepe
- 6.4.3. Az EU és a NATO kapcsolata

7. fejezet

A nemzetközi kapcsolatok specifikus területei

- 7.1. A közös kereskedelempolitika külpolitikai funkciói
- 7.1.1. A kereskedelem politikai sajátosságai
- 7.1.2. A kereskedelem mint politikai szankciók eszköze
- 7.1.3. A kereskedelem mint külpolitikai eszköz
- 7.1.4. A kereskedelempolitika hatása egyes gazdasági ágazatokban
- 7.2. A Gazdasági és Monetáris Unió a nemzetközi kapcsolatokban
- 7.2.1. A Gazdasági és Monetáris Unió nemzetközi dimenziói
- 7.2.2. A Gazdasági és Monetáris Unió külkapcsolatai
- 7.2.3. Az euróövezet nemzetközi képviselője
- 7.3. A schengeni együttműködés külső dimenziói
- 7.3.1. A schengeni együttműködés tartalma és résztvevői
- 7.3.2. A Végrehajtási Egyezmény
- 7.3.3. Az EFTA-országok csatlakozása
- 7.3.4. A keleti bővítés és a menekültválság hatása

8. fejezet

Az Európai Unió külkapcsolatainak felépítése

- 8.1. A külkapcsolatok fejlődési szakaszai
- 8.1.1. A kezdetek és az első bővülés (1958-1981)
- 8.1.2. A további bővülések hatásai (1981-2007)
- 8.1.3. A keleti bővítés után (2007-)
- 8.2. Az Európai Unió külkapcsolatainak eredeti szerkezete
- 8.2.1. A kapcsolatok Európa-centrikus tagolása
- 8.2.2. Preferenciális viszonyok
- 8.2.3. A kereskedelempolitikára épülő kapcsolatok
- 8.3. A külkapcsolatok globális szerkezete
- 8.3.1. A szomszédság átalakulása
- 8.3.2. Az Európai Unió a multipoláris világban
- 8.3.3. Válságok és kitekintés

HARMADIK RÉSZ

AZ EURÓPAI UNIÓ TERJESZKEDÉSÉNEK IRÁNYAI

9. fejezet

Nyugat-Európa és az Európai Gazdasági Térség

- 9.1. Az Európai Gazdasági Térség
- 9.1.1. Politikai előzmények és tilalmak

- 9.1.2. Az Európai Gazdasági Térség specifikumai
- 9.1.3. Az Európai Gazdasági Térség tanulságai
- 9.2. Az integrációs térség kiterjesztése
 - 9.2.1. A szabad kereskedelem szerepe Európában
 - 9.2.2. Szabad kereskedelmi megállapodások
 - 9.2.3. Az integráció koncentrikus körei
- 9.3. Különleges integrációs fokozatok
 - 9.3.1. Makroregionális stratégiák
 - 9.3.2. Az európai miniállamok integrációja
 - 9.3.3. Kilépés az Európai Unióból

10. fejezet

Közép- és Kelet-Európa integrálása

- 10.1. Az Európai Unió keleti bővítése
 - 10.1.1. Társulás és csatlakozás
 - 10.1.2. A bővítés stratégiai kérdései
- 10.2. Az Európai Unió új szomszédai
 - 10.2.1. A keleti bővítés geopolitikai következményei
 - 10.2.2. Európa állami szerkezetének átrendeződése
 - 10.2.3. Új Európai Szomszédságpolitika
- 10.3. Az Európai Unió bővítésének feltételei
 - 10.3.1. A bővítés írott szabályai
 - 10.3.2. A bővítés íratlan szabályai
 - 10.3.3. Hiányzó csatlakozási feltételek
 - 10.3.4. A „bővítési fáradtság” okai

11. fejezet

A Nyugat-Balkán és Törökország

- 11.1. A Balkán integrálása
 - 11.1.1. A nyugat-balkáni enkláv kialakulása
 - 11.1.2. Poszt-jugoszláv háborúk és pacifikálás
 - 11.1.3. A Nyugat-Balkán stabilizálása
 - 11.1.4. Kapcsolatok egyes balkáni országokkal
- 11.2. Törökország és az EU viszonya
 - 11.2.1. Fél évszázad előzményei
 - 11.2.2. Az EU-csatlakozás akadályai
 - 11.2.3. A török kül- és belpolitika fejleményei
- 11.3. Bővítési stratégia és normativitás
 - 11.3.1. Európai normák és feltételeesség
 - 11.3.2. Európai transzformációs erő
 - 11.3.3. A bővítés stratégiája

12. fejezet

Kapcsolatok a keleti szomszédsággal

- 12.1. Szovjet előzmények
 - 12.1.1. A kelet-nyugati szembenállás
 - 12.1.2. Az enyhülés időszaka
 - 12.1.3. A viszony normalizálása
- 12.2. Oroszország és az Európai Unió
 - 12.2.1. „Eurázsiai” integrációs kísérletek
 - 12.2.2. Kapcsolatok építése az EU-val
 - 12.2.3. A „négy közös térség”

- 12.2.4. EU-orosz konfliktusok
- 12.3. A Keleti Partnerség
 - 12.3.1. A Keleti Partnerségi program indítása
 - 12.3.2. Fordulat és szakadás
 - 12.3.3. Akcióterv Ukrajnával
 - 12.3.4. Ukrajna a Keleti Partnerségben
- 12.4. Egyéb posztszovjet államok
 - 12.4.1. Moldávia és Grúzia
 - 12.4.2. Örményország, Azerbajdzsán, Fehéroroszország
 - 12.4.3. Közép-Ázsia

NEGYEDIK RÉSZ

EURÓPÁN KÍVÜLI KAPCSOLATOK

13. fejezet

A mediterrán preferenciális övezet

- 13.1. A mediterrán politika kibontakozása
 - 13.1.1. A társulások első nemzedéke
 - 13.1.2. A „barcelonai folyamat”
 - 13.1.3. Új mediterrán társulások
- 13.2. Szomszédságpolitikai keretprogramok
 - 13.2.1. Az Európai Szomszédságpolitika
 - 13.2.2. A Mediterrán Unió
 - 13.2.3. Az Európai Szomszédságpolitika felülvizsgálata
 - 13.2.4. A Közel- és Közép-Kelet
- 13.3. Az európai—mediterrán makrorégió
 - 13.3.1. Modernizációs törekvések
 - 13.3.2. Dezintegráció és Nyugat-ellenesség
 - 13.3.3. A szomszédságpolitika makrostruktúrája

14. fejezet

A fejlődő országok

- 14.1. A fejlődő világ az Európai Unió külkapcsolati rendszerében
 - 14.1.1. A fejlődő országok osztályozása
 - 14.1.2. A fejlesztési politika korlátái és új megfogalmazása
- 14.2. Az afrikai, karib-tengeri és csendes-óceáni országok
 - 14.2.1. A Yaoundéi Egyezmény és a Loméi Konvenció
 - 14.2.2. A Cotonou-i Konvenció
 - 14.2.3. Regionális gazdasági partnerségi megállapodások
- 14.3. Latin-amerikai országok
 - 14.3.1. Európai pozíciók építése
 - 14.3.2. Regionális és kétoldalú társulások
- 14.4. Globális fejlesztési programok
 - 14.4.1. A Millenniumi Fejlesztési Célok
 - 14.4.2. A Fenntartható Fejlesztési Célok

15. fejezet

Ázsia és a csendes-óceáni térség

- 15.1. Ázsiai országok
 - 15.1.1. Az Európai Unió Ázsia-stratégiája
 - 15.1.2. Kapcsolatok Kínával

- 15.1.3. Stratégiai partnerség Kínával
- 15.1.4. India és Dél-Ázsia
- 15.2. Kapcsolatok országsoportokkal
- 15.2.1. Az EU-ASEAN viszony
- 15.2.2. EU-ASEAN stratégiai partnerség
- 15.2.3. Az Ázsia-Európa Találkozó
- 15.3. Új regionalizmus a csendes-óceáni térségben
- 15.3.1. Amerikai szabad kereskedelem
- 15.3.2. Csendes-óceáni kezdeményezések
- 15.3.3. Az APEC szerepe

16. fejezet

Európán kívüli fejlett országok (G7)

- 16.1. Az Európai Unió és a csúcspannómácia
- 16.1.1. Az Európai Unió a G7-ben
- 16.1.2. Az Európai Unió a G20 csoportban
- 16.2. Amerikai Egyesült Államok
- 16.2.1. Az Európai Unió és az USA különleges viszonya
- 16.2.2. Az EK-USA kapcsolatok a hidegháború idején
- 16.2.3. A bipolaritás utáni helyzet
- 16.3. Megújuló transzatlanti viszony
- 16.3.1. Az EU-USA intézményes párbeszéd
- 16.3.2. A TTIP-tárgyalások
- 16.3.3. Kanada és a CETA
- 16.4. Az Európai Unió és Japán viszonya
- 16.4.1. Kereskedelmi és beruházási kapcsolatok
- 16.4.2. Az intézményes együttműködés kezdetei
- 16.4.3. Gazdasági partnerség és szabad kereskedelem

ÖTÖDIK RÉSZ

MAGYARORSZÁG ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ KAPCSOLATAI A KEZDETEKTŐL A CSATLAKOZÁSIG

17. fejezet

Az Európai Közösség elismerése és a viszony normalizálása

- 17.1. Az elismerés első lépései
- 17.1.1. Politikai korlátok
- 17.1.2. Technikai megállapodások az agrárágazatban
- 17.2. Multilaterális kapcsolatok
- 17.2.1. Magyarország csatlakozása a GATT-hoz
- 17.2.2. Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet
- 17.2.3. Az Európai Közösség és a KGST közeledése
- 17.3. Ágazati megállapodások
- 17.3.1. Acélmegállapodás
- 17.3.2. Textilmegállapodás
- 17.3.3. Juh- és kecskemegállapodás
- 17.4. A magyar-EK viszony normalizálása
- 17.4.1. Kísérletek a kapcsolatok rendezésére
- 17.4.2. A kereskedelmi és együttműködési megállapodás
- 17.4.3. A rendszerváltás hatása

18. fejezet

Társulás az Európai Unióhoz

- 18.1. A magyar társulás az Európai Unió külkapcsolataiban
- 18.1.1. A társulási megállapodás tartalma
- 18.1.2. A szabad kereskedelem feltételei
- 18.1.3. Mihez mérjük a magyar társulás értékét?
- 18.2. Az „európai” és a mediterrán társulási modell
- 18.2.1. A két modell hasonlósága
- 18.2.2. Az egybevetés mérlege
- 18.2.3. A megállapodás evolutív elemei
- 18.3. A kereskedelmi rendelkezések egybevetése
- 18.3.1. Az ipari termékek szabad kereskedelme
- 18.3.2. Mezőgazdasági koncessziók
- 18.3.3. Védőintézkedések
- 18.4. A gazdasági fejlődés elősegítése
- 18.4.1. A gazdasági átmenet támogatása
- 18.4.2. A munkaerő mozgása
- 18.4.3. A társulás intézményei

19. fejezet

Úton az európai uniós tagság felé

- 19.1. Az Európai Unió keleti bővítésének kezdetei
- 19.1.1. Fogadókészség nyilvánítása
- 19.1.2. A „koppenhágai kritériumok”
- 19.1.3. A tagjelöltek körének meghatározása
- 19.2. A csatlakozási tárgyalások előkészítése
- 19.2.1. Kérdőív és ország vélemények
- 19.2.2. Az „Agenda 2000”
- 19.2.3. A csatlakozási folyamat elindítása
- 19.3. A bővítés előfeltételei az Európai Unióban
- 19.3.1. A bővítés finanszírozása
- 19.3.2. Az „első kör” és intézményi kérdések
- 19.3.3. Stratégiai problémák feloldása
- 19.4. A csatlakozási tárgyalások záró szakasza
- 19.4.1. Költségvetési kérdések
- 19.4.2. Az utolsó lépések
- 19.4.3. A tárgyalások lezárása

20. fejezet

Felkészülés az európai uniós tagságra

- 20.1. A csatlakozás előtti teendők
- 20.1.1. A csatlakozási szerződés aláírása és ratifikálása
- 20.1.2. A megfigyelői státusz
- 20.1.3. Részvétel az európai alkotmányozásban
- 20.2. Integrációs kihívások
- 20.2.1. A közös költségvetés válsága
- 20.2.2. A közös kormányzás gondjai
- 20.2.3. A további bővítés kérdései
- 20.3. Magyarország külpolitikájának új dimenziói
- 20.3.1. Betagozódás az Európai Unió külkapcsolati rendszerébe
- 20.3.2. Szervezeti és hatásköri változások
- 20.3.3. Átalakuló külpolitikai mozgástér

Irodalom

MELLÉKLET

TÉRKÉPEK

1. sz. térkép Európai integrációs konfigurációk, 1960
2. sz. térkép Európai integrációs konfigurációk, 1973
3. sz. térkép Európai integrációs konfigurációk, 1986
4. sz. térkép Európai integrációs konfigurációk, 1995
5. sz. térkép Európai integrációs konfigurációk, 2013
6. sz. térkép A Nyugat-Balkán
7. sz. térkép A Mediterrán Unió államai

Content

Előszó

Megújult tartalommal kerül az olvasó kezébe az Európai Unió külpolitikájáról szóló könyv. A korábbi kiadás óta merőben megváltoztak a körülmények. Magyarország 2004-ben az EU tagja lett, az Európai Unió működéséről évtizedes tapasztalat áll rendelkezésre. 2009-ben életbe lépett a Lisszaboni Szerződés, amelynek létrehozásában már a magyar Országgyűlés és kormány képviselői is közreműködtek. Az új szabályok és intézmények a korábbinál jobb feltételeket teremtettek az EU-ban a külpolitika közös gyakorlása számára.

Mindeközben alapvetően átalakult Európa külső környezete. A posztszovjet térségben az orosz külpolitika expanzív fordulatot vett. Az „arab tavasz” nem évszakos tünet, hanem hatalmas változások kezdetét jelzi Európa szomszédságában. A korábban félreeső Törökország új geopolitikai kontextus kellős közepén találta magát. Régebbi és újabb válságócok kerültek közvetlen kapcsolatba egymással. Ukrajna, Szíria vagy Líbia megoldatlan problémái az európai jóléti övezetre nézve is súlyosbodó következményekkel járnak.

A külpolitika összehangolása az Európai Unióban a kormányközi együttműködés óvatos szintjén helyezkedik el, de rendszerszerűen kapcsolódik az integráció többi ágához. Az Európai Unió saját jogi személyiséggel rendelkezik, ám hatásköre a külső akciókat illetően erősen korlátozott. Történelmi okokból külön szervezetekben egyesült a katonai és a gazdasági erő, habár az Európai Uniót és a NATO-t túlnyomórészt ugyanazok az államok alkotják. A nemzetközi életnek az EU és annak tagállamai is aktív szereplői, jelenlétük és befolyásuk egyszerre hat, de olykor úgy lépnek föl, mintha a másik szint nem játszana fontos szerepet.

Az Európai Unió külpolitikájának megértése számos kérdés tisztázását igényli. A témáról sok kiváló művet írtak. Miért érdemes mégis egy magyar vonatkozású áttekintést közreadni? Az európai integrációs folyamat minden résztvevője és külső partnere számára más és más oldalát mutatja, függően az adott érdek- és erőviszonyoktól. Magyarország a 2004. május 1-jei belépés napjáig kívülről küzdött az érdekeiért a nyugat-európai szervezettel. Ennek az időszaknak a tömör összefoglalását adja a könyv utolsó, ötödik része. Tagként országunk is része lett az Unió belső érdekegyeztető mechanizmusainak, köztük a külpolitikai együttműködésnek. Ez új diplomáciai mozgásteret és sajátosan mérsékelt konfliktusszintet kínál, amellyel lehet és érdemes élni.

Ugyanakkor a tagállami érdekek sokfélesége miatt a külpolitikai problémák megoldása az Unión belül sokkalta bonyolultabb képlet, mint a tagállamok zárt körének egymás közötti osztozkodási és érdekharmonizálási műveletei.

A világpolitika és benne az EU külpolitikai történései a média és az elektronikus könyvtárak segítségével naprakészen követhetők. Ám az események halmazában nem könnyű eligazodni. Ez a könyv rendszerszerű megközelítéssel és a történelmi előzmények megvilágításával kíván segítséget nyújtani az újabb fejlemények megértéséhez. Az első és második rész az Európai Uniót a nemzetközi rendszer részeként helyezi el a világban, bemutatva a tagállamok külpolitikai együttműködésének lépcsőfokait és az uniós szintű külkapcsolatok átalakuló szerkezetét. A harmadik és a negyedik rész az EU külpolitikáját partnerek szerinti bontásban részletezi, előbb a kitérő európai térségben, amely az Unió terjeszkedésének terepe, azután a tágabb világ különféle szegmensei szerint.

Az aktuális válsághelyzetek tükrében az európai külpolitika alapkérdései is élesebben vetődnek fel. Lehet-e fegyverek fenyegetése nélkül eredményes külpolitikát folytatni? Van-e szava a nemzetközi konfliktusok kezelésében egy „civil hatalomnak”, amely katonai eszközeit egy másik szövetségi rendszerben tartja? Milyen feltételek között hat a békés biztatás és a beígért jutalom, létezik-e egyáltalán „szelíd erő”? Meddig képes Európa fejlett centruma a saját példáját normaként állítani mások számára? Mely földrajzi és kulturális határokig és milyen ellentételekért

cserébe fogadják el külső partnerek az európai követelményszintet feltételként? Van-e még várázsa az európai modernizációs modellnek, vagy már az „amerikai álmot” is felülírta az ázsiai gazdaságok hatékonysága? Hol a helye Európának a soksarkú világban?

Ez a könyv épít a szerző diplomáciai, kormányzati és európai pozíciókban szerzett személyes tapasztalataira, de nagyrészt annak az egyetemi tananyagának a magyar nyelvű lenyomata, amelyet egy évtizede oktat a Közép-európai Egyetemen. A sok- nemzetiségű hallgatók okos kérdései, az egyetemen végzett kutatások és a CEU Európai Szomszédságpolitikai Központjának (CENS) konferenciái is gazdagították a mondanivalót.

Budapest, 2016 szeptemberében

A Szerző